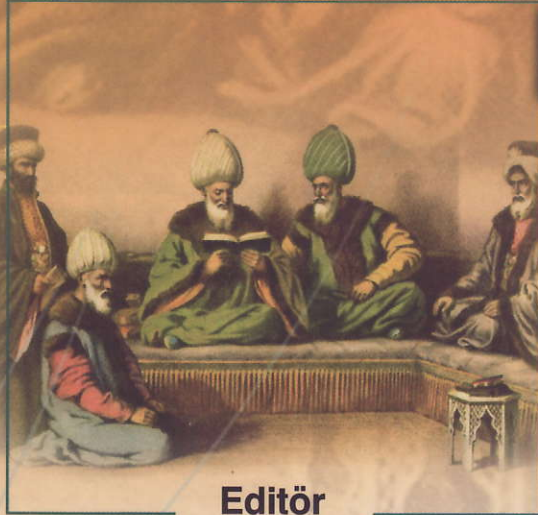

kelam

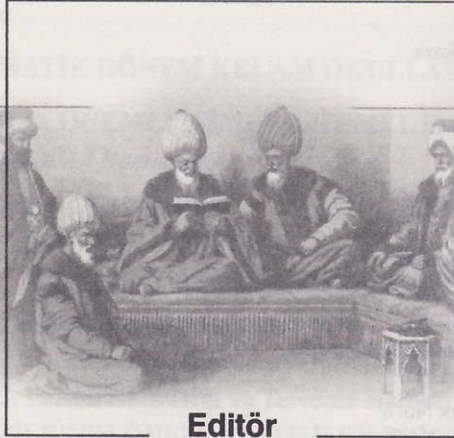
EL KİTABI

Editör
Şaban Ali Düzgün

kelam

EL KİTABI

Editör

Prof. Dr. Şaban Ali Düzgün

Yazarlar

Prof. Dr. Ramazan Altıntaş - Prof. Dr. İlyas Çelebi
Prof. Dr. Şaban Ali Düzgün - Prof. Dr. Mehmet Evkuran
Prof. Dr. Çağfer Karadaş - Prof. Dr. Osman Karadeniz
Prof. Dr. Metin Özdemir - Prof. Dr. Mevlüt Özler
Prof. Dr. Temel Yeşilyurt - Doç. Dr. Özcan Taşçı

Ankara 2012

Kelam El Kitabı

Proje Yürüttücüsü
Prof. Dr. Eyüp Baş

Editör
Prof. Dr. Şaban Ali Düzgün

Yazarlar
Prof. Dr. Ramazan Altıntaş
Prof. Dr. İlyas Çelebi
Prof. Dr. Şaban Ali Düzgün
Prof. Dr. Mehmet Evkuran
Prof. Dr. Çağfer Karadaş
Prof. Dr. Osman Karadeniz
Prof. Dr. Metin Özdemir
Prof. Dr. Mevlüt Özler
Prof. Dr. Temel Yeşilyurt
Doç. Dr. Özcan Taşçı

ISBN: 978-605-4692-03-3

1. Baskı
Ağustos, 2012 / Ankara

Grafiker

Yayınları

Yayın No: 88

Web : grafikeryayin.com

Kapak ve Sayfa Tasarımı

Baskı ve Cilt

Grafiker

Grafik-Ofset Matbaacılık Reklamcılık

Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti.

1. Cadde 1396. Sokak No: 6

06520 (Oğuzlar Mahallesi)

Balgat-ANKARA

Tel : 0 312. 284 16 39 Pbx

Faks : 0 312. 284 37 27

E-mail : grafiker@grafiker.com.tr

Web : grafiker.com.tr

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	15

1. BÖLÜM

KELAM TARİHİ / Mevlüt Özler

Kelam: Tanım ve Tarihçe	21
Kelam'ın Geçirdiği Devreler	29

KELAM'IN İLİMLER HİYERARŞİSİNDEKİ YERİ / İlyas Çelebi..... 41

İLK KELAM TARTIŞMALARI VE İNANÇ GRUPLARI / İlyas Çelebi

A. BAŞLANGIÇ DÖNEMİ İNANÇ GRUPLARI..... 49

1. Haricilik	49
2. Şiilik	50
3. Cebriyye	55
4. Kaderiyye	56
5. Neccâriyye	57
6. Mürcie	57
7. Sıfâtiyye	58

B. SİSTEMATİK DÖNEM KELAM OKULLARI

MU'TEZİLE: ÖNEMLİ İSİMLER, TEMEL İLKELER ve ANA ESERLER / Ramazan Altıntaş

1. TANIM VE ADLANDIRMA	63
1.1. MU'TEZİLE	63
1.2. MU'TEZİLE'Yİ ORTAYA ÇIKARAN SEBEPLER	68
1.2.1. Müslümanlar Arasındaki Siyasi ve Dini İhtilaflar	68
1.2.2. Farklı Din ve Kültürlerle Karşılaşma	70
1.2.3. Felsefi Akımların ve Tercüme Hareketlerinin Etkisi	71
2. MU'TEZİLE'NİN ÖNEMLİ TEMSİLCİLERİ VE GÖRÜŞLERİ	72
2.1. Vâsıl b. Atâ (ö. 131/748)	73
2.2. Amr b. Ubeyd (ö. 144/761)	74
2.3. Ebu'l-Huzeyl el-Allâf (ö. 135/752)	75
2.4. Nazzâm (ö. 231/845)	77
2.5. Abbâd b. Süleymân es-Saymerî (ö. 250/864)	79
2.6. Câhız (ö. 255/869)	79
2.7. Ebû Ali el-Cübbâî (ö. 303/915)	80

2.8. Ebû Hâşim el-Cübbâî (ö. 321/933)	81
2.9. Ebu'l-Hüseyin el-Hayyât (ö. 300/912)	83
2.10. Kâdî Abdülcabbâr (ö. 415/1025)	84
2.11. Zemahşerî (ö. 538/1143)	88
3. MU'TEZİLE'NİN BEŞ TEMEL İLKESİ	90
3.1. Tevhîd	90
3.2. Adâlet	91
3.3. Va'd ve Vaîd	93
3.4. İki Menzile Arasındaki Menzile	94
3.5. Emr Bi'l-Ma'rûf Nehy ani'l-Münker	95
4. TEMEL BAZI HUSUSLARDA MUTEZİLÎ GÖRÜŞLER	96
4.1. Akıl ve Nakil Meselesi	96
4.2. Kur'an'ın Yaratılmışlığı Sorunu	97
4.3. Allah'ın Görülmesi Meselesi	98
4.4. Hüsün ve Kubuh Meselesi	99
EHL-İ SÜNNET / Mevlüt Özler	105
SELEFİYYE / Mevlüt Özler	115
EŞ'ARÎ KELAM OKULU / Cağfer Karadağ	
1. EŞ'ARÎ EKOLÜN OLUŞUM SÜRECİ	121
1.1. MÜTEKADDİMÜN DÖNEMİ	122
1.1.1. Sistematikleşme Süreci	122
1.1.2. Dönemin Temel Meseleleri	123
1.1.2.1. Varlık Anlayışı	123
1.1.2.2. Allah Anlayışı	125
1.1.2.3. Alem Anlayışı	127
1.1.2.4. Alemin Unsurları	128
1.1.3. Dönemin Önemli Simaları	131
1.1.3.1. Bâkıllânî (ö. 403/1013)	131
1.1.3.2. Ebû Bekir İbn Fûrek (ö. 406/1015)	132
1.1.3.3. Ebû İshak el-İsferâyînî (ö. 418/1027)	132
1.1.3.4. Abdulkâhir el-Bağdadî (ö. 429/1037)	132
1.1.3.5. İmamü'l-Harameyn el-Cüveynî (ö. 478/1085)	133
1.2. MÜTEAHHİRÜN DÖNEM	133
1.2.1. Dönemin Ayırt Edici Özellikleri	134
1.2.1.1. Sistem ve Yöntem	134

1.2.1.2. Terim	136
1.2.1.3. Amaç ve Hedef	136
1.2.2. Dönemin Temel Meseleleri	138
1.2.3. Dönemin Önde Gelen Temsilcileri	139
1.2.3.1. İbn Sinâ'nın (ö. 428/1037) İlk Etkileri	139
1.2.3.2. Ebû Hâmid el- Gazalî (ö. 505/1111)	140
1.2.3.3. Fahreddin er-Râzî (ö. 606/1209)	141
1.2.3.4. Seyfeddin el-Âmidî (ö. 631/1233)	141
1.2.3.5. Nasiruddîn et-Tûsî (ö. 672/1274)	142
1.2.3.6. Adudüddîn el-Îcî (ö. 756/1355)	142
1.2.3.7. Sadeddin et-Teftazanî (ö. 792/1390)	142
1.2.3.8. Seyyid Şerif el-Cürcanî (ö. 816/1413)	143
1.2.3.9. Ali Kuşçu (ö. 879/1474)	143
1.2.3.10. Hocazâde (ö. 893/1488)	143

MATÜRİDİLİK: ÖNEMLİ İSİMLER VE TEMEL İLKELER /

Temel Yeşilyurt

1. Önde Gelen Mâtürîdî Alimler ve Eserleri	149
1.1. Ebu Mansur el-Mâtürîdî (ö.333/944)	149
1.2. Hakîm es-Semerkindî (ö.342/953)	150
1.3. Ebü'l-Yüsr el-Pezdevî (ö.493/1100)	150
1.4. Ebu'l-Muin en-Neseî (ö.508/1114)	151
1.5. Ömer en-Neseî (ö.537/1142)	151
1.6. Nurettin es-Sâbunî (ö.580/1184)	152
1.7. Ebu'l-Berekât en-Neseî (ö.710/1310)	152
1.8. Kemalettin el-Beyazî (ö.1097/1686)	152
1.9. İbn Hümmam es-Sivasî (ö.861/1456)	153
2. Mâtürîdîliğin Temel Görüşleri	153
2.1. Bilgi	153
2.2. Uluhiyet	153
2.3. İnsanın Özgürlüğü	154
2.4. Nübüvvet	154
2.5. İman ve Büyük Günah	155

İMAM MÂTÜRİDÎ VE SEMERKANT BÖLGESİNDE

ANA DÜŞÜNCE / Şaban Ali Düzgün

1. Semerkant'ta Mâtürîdîliğin Arka Planı Olarak Hanefilik	160
2. İmam Mâtürîdî: Eserleri ve Mâtürîdîliğin İhmal Sebepleri	165

MÂTÜRÎDİLİK-EŞ'ARİLİK KARŞILAŞTIRMASI / Temel Yeşilyurt

1. Allah'ı Bilme	172
2. Güzellik ve Çirkinlik/Hüsn ve Kubh	172
3. İnsan Özgürlüğü/Cüz-i İrade	173
4. Güç Yetirilemeyen Teklif (Teklifi Mâ-lâ-yutâk)	174
5. Tekvin	174
6. Hikmet ve Sebep	175
7. Allah'ın Kelamı'nı İşitme	175
8. Ezelde Ma'duma Hitap	176
9. Kadınların Peygamberliği	176

ÇAĞDAŞ KELAM DÜŞÜNCESİ**(Son 200 Yılın Kelamcıları, Temel Tartışmalar ve Ana Eserler) /***Özcan Taşçı*

1. Türkiye	178
2. Mısır	180
3. Hint-Alt Kıtası	181
4. Kelam ilminin yenileşmesi döneminde ortaya çıkan ana düşünceler	182

6

BATI'DA KELAM'A İLİŞKİN ÇALIŞMALAR**ve DEĞERLENDİRİLMESİ / Özcan Taşçı** ..... 185**2. BÖLÜM****SİSTEMATİK KELAM****VARLIK / Şaban Ali Düzgün**

1. Varlık Hükümleri	197
2. Varlığa Dair Temel Kavramlar	198
2.1. Varlık ve Yokluk	199
2.2. Varlık ve Mahiyet	200
2.3. Cevher ve Araz	201
2.4. Kıdem ve Hudûs	202
2.5. Fail ve İllet	202
3. Allah'ın Varlığı	204
4. İnsan Zihninin Tevhide Ulaşma Sürecinin Örnek Modeli Olarak Hz. İbrahim	210
5. Allah'ın Varlığına Dair Deliller	212
6. Allah'ın Birliğinin Delili	217

İLÂHÎ İSİM VE SIFATLAR / Mevlüt Özler

1. Allah'ın İsimleri	219
2. Allah'ın Sıfatları	221
2.1. Sıfatların Sayısı	224
2.2. Sıfatların Kısımları	226
2.2.1. Selbî Sıfatlar	230
2.2.2. Sübûtî Sıfatlar	234
2.2.3. Fiilî Sıfatlar	241
2.2.4. Haberî Sıfatlar	242
2.2.5. Allah'a Nisbeti Muhal Olan Sıfatlar	250
2.3. Zat-Sıfat İlişkisi	251
2.4. Mutezile'ye Göre Zat-Sıfat İlişkisi	252
2.5. Ehl-i Sünnet'e Göre Zat-Sıfat İlişkisi	255
2.6. Fiilî Sıfatlar ve Kevn-Mükevven	259

ALLAH-ÂLEM İLİŞKİSİ: YARATMA / Cağfer Karadağ

1. Âlemin Yarattılması	263
2. Yoktan Yaratma	265
3. Yaratmada Süreklilik	270
3.1. Teceddüd-i Emsal ve Teâkub	270
3.2. Halk-ı Cedîd	277
4. Sebeplilik Meselesi	280
5. İlet-Ma'lûl	281

İMANIN MAHİYETİ / Temel Yeşilyurt

1. İman'da Tasdik ve İkrar	290
2. Bilgi-İman İlişkisi	294

İMAN-AMEL İLİŞKİSİ VE BÜYÜK GÜNAH**(KEBİRE) ETRAFINDAKİ TARTIŞMALAR / Osman Karadeniz ..299****BİLGİ KURAMI / Temel Yeşilyurt**

1. Bilginin Tanımı	306
2. Bilgi İfade Eden Kavramlar	307
3. Bilginin İmkânı	308
4. Bilgi Kaynakları	310
4.1. Duyular	310
4.2. Akıl	311
4.3. Haber	312
5. Bilgi Türleri: İlâhi-Beşeri, Zorunlu-İstidlâlî	314

DELİL VE DELİLLENDİRME YÖNTEMLERİ / Ramazan Altıntaş

1. DELİL	317
1.1. Aklî ve Naklî Delil	318
1.2. Yakîn ve Zan İfade Eden Deliller	319
1.3. Bürhân, Hatâbe ve Cedel	319
1.4. Yakîniyyât ve Zanniyyât	320
2. İSTİDLÂL YÖNTEMLERİ	321
2.1. Şâhidin Gâibe Delil Getirilmesi	321
2.2. Tek Bir Mukaddimededen Sonuca Varmak	322
2.3. İttifak Edilenle İhtilaf Edilen Üzerine İstidlâlde Bulunmak	322
2.4. Sebr ve Taksîm (Bölümlere ve Kısımlara Ayırmak)	323
2.5. Bir Şeyin Doğruluğundan Benzerinin Doğruluğuna, Bir Şeyin İmkânsızlığından Benzerinin İmkânsızlığına Delil Getirmek	323
2.6. Mu'cizeyi, Mu'cize Sahibinin Doğruluğuna Delil Getirmek	323
3. MANTIK, FELSEFE VE İLİMLERDE KULLANILAN İSTİDLÂL ÇEŞİTLERİ	324
3.1. Ta'lîl/Tümdengelim (Dedüksiyon)	324
3.2. İstikrâ/Tümevarım (Endüksiyon)	324
3.3. Temsîl (Analoji)	325

NÜBÜVVET VE VAHİY / Osman Karadeniz

1. Nübüvvetin Gerekliliği ve Elçilerin Gönderiliş Amacı	327
2. Elçilerin Görevleri: Tebliğ, Tebyin, Tebşir, İnzar	330
3. Nübüvvetin İspatı: Mucize; Delâilü'n-nübüvvet	339
4. Kur'an Mucizesi	346
5. Ulu'l-Azm Peygamberler	347
6. Hatm-ü Nübüvvet	348
7. Vahiy	350
8. Vahyin Mahiyeti	351
9. Haber-i Vahidin Kelamî Değeri	353
10. Beşâirü'n-nübüvve (Peygamberin Kutsal Metinlerce Bildirilmesi)	354
11. Hz.Muhammed'in Ümmiliği Meselesi	356
12. İsra-Mi'rac	357

VAHİY VE KUR'AN / Şaban Ali Düzgün

1. Ana Terimler: Kitab, Vahiy ve Tenzil	359
2. Hz.Peygamberin Vahiy Tecrübesi	361
3. Vahiy Süreci ve Vahyin Bağlamsallığı	367

MÂTÜRÎDÎ'NİN KUR'AN YORUM YÖNTEMİ / Şaban Ali Düzgün	
1. Mâtürîdî'nin Kur'an'ı Yorumlama Yöntemi	372
1.1. Okuyucu Odaklı Yorum Yöntemi:	
Tefsir Ve Te'vîl Ayırımı	372
1.2. Üçlü Yorum Yöntemi	377
1.3. Nüzûl Ortamını Dikkate Alan Yorum	378
1.4. Genel Aklî Yorum	378
1.5. Yaşanılan Anın Zihnini Ve Sorunlarını Dikkate Alan	
Bağlamsal Yorum	378
1.6. Akla Ve İnsan Fıtratına Yaslanan Bir Yöntem: Rasyonel Teoloji ..	379
1.7. Delile Ve Hüccete Dayalı Bir Dini Düşünce Yaratma	382
1.8. Âyetlerin Bağlamsal Okunması: İctihatla Nesh	383
1.9. Mevcut Kelamî Terminolojiyi Yeniden Kavramsallaştırma	384
HALKU'L-KUR'AN (KUR'AN'IN YARATILMIŞLIĞI	
MESELESİ) / Osman Karadeniz	387
MECAZ, TEŞBİH VE TEMSİL / Özcan Taşçı	391
MUHKEM-MÜTEŞABİH / Özcan Taşçı	395
NÂSİH-MENSÜH VE KELAMÎ DEĞERİ / Ramazan Altıntaş	399
İNSAN FİİLLERİ / Cağfer Karadağ	
1. İnsan Fiilleri Terimi	403
1.1. Mu'tezile'de İnsan Fiilleri	405
1.2. Eş'arîler'de İnsan Fiilleri	407
1.3. Mâtürîdîler'de İnsan Fiilleri	409
2. Kaza ve Kader	411
2.1. Kader	412
2.2. Kaza	414
HİDÂYET VE DALÂLET / Ramazan Altıntaş	
1. HİDÂYET	419
1.1. Kelamî Ekollere Göre Hidâyet ve Dalâlet	420
1.1.1. Mu'tezile'ye Göre Hidâyet	420
1.1.2. Eş'arîlere Göre Hidâyet	422
1.1.3. Mâtürîdîlere Göre Hidâyet	423
2. DALÂLET	425
2.1. Mu'tezile'ye Göre Dalâlet	425
2.1.1. Eş'arîlere Göre Dalâlet	425
2.1.2. Mâtürîdîlere Göre Dalâlet	425

TA'DİL VE TECVİR / Ramazan Altıntaş	427
TEVFİK-HIZLAN-LÜTUF / Ramazan Altıntaş	433
FİİLLERİN SONUÇLARI/MÜTEVELLİDÂT VE TAB'	
DÜŞÜNCESİ / Ramazan Altıntaş	
1. TEVLİD	439
2. TAB'	440
SALÂH-ASLÂH MESELESİ / Ramazan Altıntaş	445
HÜSÜN VE KUBUH / Ramazan Altıntaş	453
KADER/TAKDİR: HER ŞEYİN BİR	
ÖLÇÜYE GÖRE YARATILMASI / Osman Karadeniz	
1. Kader ve Takdir	459
2. Takdir ve Sünnet-i İlâhiyye	460
İMAMET/POLİTİK TEOLOJİ / Şaban Ali Düzgün	
1. Din ve Siyaset: İnsan Doğasına Yaslanan Alanlar	467
2. Din-Siyaset ve Din-Yönetim Erki İlişkisi	468
3. Din, Siyaset Kültürü ve Devlet	469
4. Siyasi Karakterli Olayları Dini Çerçevenin Dışında Tartışmak	479
KİYAMET / İlyas Çelebi	
1. Kıyamet Kavramı	483
2. Kıyamet Alametleri	486
3. Sûr'un Üflenmesi	493
4. Kıyametten Doğa ve İnsan Manzaraları	494
ÖLÜM SONRASINA İLİŞKİN TEORİLER / Şaban Ali Düzgün	
1. Ölüm Her Şeyi Bitirir	497
2. Ruh, Ölümden Sonra Başka Bir Bedenle Birleşir	498
3. Realist Doktrin	499
4. İdealist Doktrin	499
5. Replika/Benzer Beden Görüşü	500
6. Ölümsüzlük (Varlığa Ruhsal Olarak Devam Etmek)	502
RÜ'YETULLAH TARTIŞMASI / Temel Yeşilyurt	
1. Rü'yetullah Düşüncesinin Temel Kavramları	511
1.1. Görme Fiilinin Şartları	514
1.2. Görme ve İdrâk etme Arasındaki Ayrım	517

2. Allah'ın Dünyada Görülmesi	518
3. Ahirette Rü'yetullah	521

3. BÖLÜM

GÜNÜMÜZ KELAM PROBLEMLERİ

GAYB ÂLEMİ VE GAYBİ VARLIKLAR / İlyas Çelebi

1. Gayb	530
1.1. Ruh	531
1.2. Melekler	532
1.3. Cin	533
1.4. Şeytan	534
2. Gaybın Bilinmesi	535
3. Şifa Dağıtma	538

İNKÂRCI AKIMLARIN GENEL BİR KRİTİĞİ / Metin Özdemir

1. Allah'ı Tanımanın İmkânı	544
2. Allah'ı Tanımanın Zorunluluğu	544
3. Vahiy Bilgisine Ulaşamayan Toplulukların Durumu	545
4. Allah'ın Varlığının Delilleri	547
5. Tabiatçı Görüşlerin Kritiği	550
6. Materyalist ve Pozitivist Görüşlerin Kritiği	554

KÖTÜLÜK PROBLEMİ / Metin Özdemir

1. Kötülük	557
2. Kötülüğün Kısımları	558
2.1. Metafiziksel Kötülük	558
2.2. Ahlakî Kötülük	559
3. Kötülük Probleminin Kapsamı	559
4. Kötülüğün Bir İnanç Problemine Dönüştürülmesinin Eleştirisi	561
5. Kötülüğün İmtihan Sırrının Hikmetleri Açısından Eleştirisi	563
6. İmtihanın Eşit Şartlarda Yapılmadığı İtirazının Eleştirisi	564
7. Kader ve Kötülük	565

NİHİLİZM VE DEĞER TANIMAZLIK SORUNU / Mehmet Evkuran

1. Kavram ve Sınırlar	573
2. Değer Kavramı ve Değerler Eğitimi	576
3. Çözüme Doğru: Tevhidi (Bütünleştirici) ve Holistik Yaklaşım	578

FETRET / Ramazan Altıntaş	583

YENİ DİNİ AKIMLAR VE NÜBÜVVEYE YAPILAN

SALDIRILAR / Ramazan Altıntaş	589

SATANİZM / Temel Yeşilyurt

1. Satanizmin Anlamı	595
2. Satanizmin Tarihi ve Gelişimi	597
3. Ülkemizde Satanizm	600
4. Satanizmin Fikrî Yapısı	601
5. Satanizme Götüren Nedenler?	605
6. Satanizmin Yayılma Araçları	606
7. Satanizm-İntihar İlişkisi?	607
8. Şeytanın Yaptırım Gücü Var mı?	608

GLOBALİZM VE DİNLERİN/DİNİ DEĞERLERİN GELECEĞİ /

Şaban Ali Düzgün

1. Giriş: Globalizm ve Globalizasyon	611
2. Globalizmin Getirdikleri: Yapıcı ve Yıkıcı Rolü	612
2.1. Globalizmin Yarattığı Güvensizlik Hissi ve Buna Bağlı Gelişen Politik ve Dinsel Yönelimler	613
2.2. Tepkisel/Radikal Hareketlerin Ortaya Çıkışı	616
2.3. Mekânın Sıkıştırılması	617
2.4. Görselin Öne Çıkması, Gaybın Anlamsızlaştırılması	618
2.5. Dinin Meta'laştırılması	618
2.6. Dinin Nüfuz Bölgelerinden Bağımsızlaşıp Globalleşmesi	619
2.7. Bilgiyi Tüketenler Kadar Üretenlerin de Etkinliği	620
2.8. Yönetimsel-Araçsal Aklın Hakimiyeti	621
2.9. Seküler Protestanlığın Hâkimiyeti ve Hiyerarşinin Reddi	622
3. Globalizme Kehanet Desteği: Sam'ın Çadırında Oturan (inanç iklimini paylaştan) Yafes'in Torunları	622

KUR'AN'IN DEĞER SİSTEMİ VE KADIN ALGIMIZ /

Şaban Ali Düzgün

1. Kadın Rolünü Belirleyen İki Tarihsel Etken: Servet ve Güç/İktidar	625
2. Dini Antropoloji ve İslâm Evinde "Ötekileştirilen" Kadın	628
3. <i>Fitne</i> ve <i>Keyd</i> Unsuru Olarak Görülüp Dejenere Edilen Kadın	628
4. Kadının Konumunun Tartışılması Gereken Düzlemler	628

4.1. Varoluş Düzlemi (Ontolojik Statü)	628
4.2. Ahlak ve İbadet Düzlemi	629
4.3. Siyasal ve Sosyal (Kamusal) Düzlem	629
5. Kadın Erkek İlişkilerinde Ahlaki Tavır	630
6. Aile İçi Geçimsizlikte Ahlaki Tavır	630
7. Miras Konusunda Takınılması Gereken Tutum	631
8. Kadının Sözleşmelere/Biata Taraf Olması	631
9. Kur'an'da Çalışan ve Haklarına Sahip Çıkan Kadın Prototipi	633
10. Aile Reisliği	634
11. Kadının Şahitliği	634
12. Eş Olarak Kadın (Hakları ve Sorumlulukları)	635

DİN-BİLİM İLİŞKİSİ / Şaban Ali Düzgün

1. Din-Bilim İlişkisinde Yeni Tutumlar	638
1.1. Din ve Bilim Arasında Ayrım Yapanlar	638
1.2. Din ve Bilimin Çatışmayacağı Düşüncesinde Olanlar	640
2. Dinsel ve Bilimsel Modeller	642

HZ. İSA HAKKINDAKİ TARTIŞMALAR / Özcan Taşçı 647

13

ÇEVRE AHLÂKİ VE EKOLOJİ / Mehmet Evkuran

1. Çevre Kavramı	652
2. Problemi Doğru Tanımlamak	653
3. Çevreci Hareketler ve Ekolojik Bilinç	655
4. Çevre Ahlâkının Temelleri	657

ECEL VE ÖMÜR / Osman Karadeniz

1. Ecel	663
2. Kur'an-ı Kerim ve Hadislerde Ecel	671
3. Ecel-i Müsemma Meselesi	672
4. Ecelin Takdim ve Te'hiri	673
5. Levh-i Mahfûz ve Ömürde Değişiklik	674

ÖLÜM VE SONRASI / İlyas Çelebi

1. Kabir Hayatı	678
2. Ölüm Sonrasına İlişkin İnançlar	682
3. Ahiretin İmkânı	684
4. Yeniden Diriliş	687

4.1. Yeniden Dirilişin Bilgisel Temelleri	687
4.2. Yeniden Dirilişin Ahlâkî Temelleri	689
4.3. Yeniden Dirilişin Kanıtları Karşısında İnkârcıların Tepkisi	690
4.4. Dirilişin Keyfiyeti	691

REENKARNASYON/TENÂSÜH DÜŞÜNCESİ / *Temel Yeşilyurt*

1. Reenkarnasyon Nedir?	699
2. Reenkarnasyon Düşüncesine Götüren Nedenler	701
3. Reenkarnasyon Düşüncesinin Tarihi	702
4. İslâm Dini ve Reenkarnasyon	704
4.1. Reenkarnasyon Düşüncesini Destekleyen Ayetler Var mı?	705
4.2. Reenkarnasyonu Reddeden Ayetler	707
4.3. Reenkarnasyonun Akli İmkânsızlığı	709

CENNET VE CEHENNEM

(Ebediliklerine İlişkin Tartışma) / <i>Özcan Taşçı</i>	715

DİZİN	717

YAZAR ÖZGEÇMİŞLERİ	725

ÖNSÖZ

Hız.Peygamber sonrasında genç İslam toplumu, atlatması gereken birkaç önemli olay yaşamıştır. Toplumun Hız.Peygamber'in yaşamı boyunca mücadele ettiği ayrılıkları, iç savaşları, cahiliye adetlerini yeniden diriltmeye başlaması, "Muhammed ölür ya da öldürülürse topuklarınızın üzerine gerisin geriye döner misiniz?" (Al-i İmran 3/144) ayetinin öngörüsünü haklı çıkaracak tarzda gelişmeye başlamıştır.

İçeride bunlar olurken, hem dışarıdan bu genç topluma yönelen tehditlerin önünü kesmek hem de toplumun birbirini yiyip bitiren enerjisini dışa yöneltmek üzere, zorunlu olarak dışa açılma politikası geliştirilmiş; bu da henüz Kur'an bilgisi dışında hiçbir entelektüel birikimi olmayan bu genç toplumu kadim dinler ve kültürlerle karşı karşıya getirmiştir.

Yaşanan iç savaşlara katılanlar, ölenler ve öldürülenler hakkında öyle yargılar geliştirilmeliydi ki, hem hakkaniyet sağlanmalı hem de toplumu parçalama tehdidi içeren ayrıştırıcı söylemlere geçit verilmemeliydi. Kelam ve Fıkıh üzerinden Selef uleması bu amacı gerçekleştirmeye gayret etmiş; bu konuda onlar için "Onlardan sonra gelenler ise "Ey Rabbimiz! Bizi ve bizden önce inanmış olan kardeşlerimizi bağışla! Kalplerimizde inananlara karşı hiçbir kin tutturma! Rabbimiz! Sen çok şefkatli, çok müşfik olansın!" diye dua ederler" ayeti (Haşr 52/10) yol gösterici olmuştur.

Ayet bizden önce geçen insanlara lanet okumayı değil, onlar için *istiğfarda* bulunmayı istemektedir. İstiğfarda bulunmak, onların giriştikleri bu olaylarda *hata* içinde bulunduklarını göstermektedir; fakat bu hataya rağmen Kur'an onları bizim için *kardeş* olarak nitelemektedir. Dolayısıyla Kur'an-ı Kerim, politik gerekçelerle girişilen bu olayları eleştiren bir kültür yaratmayı amaçlamakta, ama insanları tekfir ederek yahut lanetleyerek toplumu parçalayan bir zihni de reddetmektedir. Selef ulemasının bu çözümlemesi, toplumun bir arada yaşama ruhu geliştirmesine büyük hizmetlerde bulunmuştur.

Coğrafi genişlemeye gelince; genç İslam toplumunun kadim din ve kültürlerle karşılaşması, hızlı bir refleks geliştirerek bu meydan okumalara cevap vermeyi gerektirmiştir. Orta Doğu'da Ortodoks Bizans Hristiyanlarıyla; Mezopotamya İran ve Maveraünnehir'de Zerdüştlilerle, Sabiiler ve Nasturiler gibi gnostik unsurlarla; Suriye, Mısır ve Ermenistan'da Monofizit Hris-

tiyanlarla; Kuzey Afrika'da Ortodoks Latinlerle; Kuzey Mezopotamya'da Harranlılarla; Sind'de Hindular ve Budistlerle karşılaşan Müslümanların bu kadim gelenekler karşısında yenilgi travması yaşamaması, aksine bir tartışma ortamına girerek onlara reddiyeler yazmaları, yeni gelişmekte olan İslam düşüncesinin özgüven geliştirmesi açısından hayati önemdeydi. Kur'an'ın mantık örgüsünü çok iyi kavrayan, bu örgüye dayanan delillerini, bütün insanları dikkate alarak, ortak aklı bir temelde inşa eden ve yabancı din ve kültürlerin karşı iddialarını da çok iyi bilen Kelamcılar, bu özgüvenin tohumlarını atan ilk düşünürlerdir. Bunun için, bu ilk oluşum evrelerinde, farklı ülkelere ya tartışmalara katılmaları ya da elçilik yapmaları için gönderilenlerin Kelamcı kimliği taşımalarına şaşırılmamak gerekir. Tabakat kitapları, bu ilk Kelamcılar marifetiyle Müslüman olan binlerce insandan bahsetmektedir. Bu ilk Kelamcılar kuşağının tutumu günümüz genç Kelamcıları için de bir modeldir. Tekrar etmek gerekirse bu model; iyi bir Kur'an kültürü, bu kültürün başka zihinlere kolayca ulaşmasını mümkün kılacak ortak akıl zemininde yeniden inşası ve son olarak yabancı din ve kültürlerin argümanlarının çok iyi kavranması şeklinde üç sacayağına sahiptir. Unutmamak gerekir ki, önce Selef bilginleri, ardından Mu'tezile, Matüridilik ve Eş'arilik, hem daha önceki dinlerin ana akım düşünceleriyle hem de kendi dönemlerinde ortaya çıkan fikir akımlarıyla mücadele ederek Kelam'ın ana omurgasını geliştirmişlerdir.

İslam toplumunun hem kendi içinde yaşadığı kaotik yapının yarattığı sorunları aşma hem yabancı geleneklerle mücadele etme hem de ortak insan aklına hitap edecek bir entelektüel birikim meydana getirme arzusu, Kelamın kendini dinamik bir disiplin olarak kurmasını sağlamıştır. Kelamcılarının ehl-i rey yahut akılcılar olarak adlandırılmaları, her ortamın düşünsel ihtiyacını karşılayacak aklı bir zemin arayışlarından dolayıdır. Bütün bu arayışlar, Kelamı İslam düşünce tarihinin ilk kurucu ilmi olma payesiyle onurlandırmıştır. Bazı disiplinler sadece veri aktarmakla görevliyen (*ulûmu'l-Kur'an*, *ulûmu'l-hadîs* gibi), Kelam kendine aktarılan verileri işleyerek insanın aklı ve vicdanı ışığında yeniden değerlendirmektedir. Bu inisiyatif kullanma özelliğinden dolayı *ulûm* olarak değil *ilim* (*ilmü'l-Kelam*) olarak adlandırılan disiplinler arasında yerini almıştır (*ilmü'l-fıkḥ*, *ilmü'l-ahlak* gibi).

Ayrıca ifade etmek gerekir ki, İslam bilimlerinin arkaik birer çalışma alanı olarak tarihte kalma riskinden kurtulup hayatın akışına eşlik eden dinamik bir özellik kazanabilmeleri, hayatın içindeki sorunları birebir karşılımlarına alma cesareti göstermeleriyle mümkündür. Bu sebeple de, elinizdeki kitap, Kelamın hem klasik veri tabanını dikkate alan hem de yaşadığımız anın

bizden beklentilerini hesaba katan bir içerikle yazılmıştır. Farklı Üniversitelerden alanında yetkin isimlerce yazılan bölümler, Kelamın entelektüel arka planını ortaya koymakla birlikte güncel bazı sorunları da ele almaktadır.

Bu anlamda elinizdeki eser, üniversitelerimizin hem lisans hem de lisans üstü öğrencilerinin el altı rehber kitabı olacak kapsamda tasarlanmıştır. Kitabın Kelam Tarihi kısmı ayrı tutulacak olursa, Sistematik Kelam ve Günümüz Kelam Problemleri kısımları ise ortalama okuyucuya da hitap edecek şekilde yazılmıştır.

Üniversitelerimizde derli toplu bir Kelam kitabına ihtiyaç duyulduğu çoktandır seslendirilmekteydi. Bunu fiiliyata döken ve bu kitabın ortaya çıkmasında yönlendirici etkisi bulunan Grafiker yayınları yöneticilerine teşekkür etmek, üzerimize düşen entelektüel bir borçtur.

Allah'tan çalışmamızın hem öğrencilerimize hem de entelektüel birikimimize katkıda bulunmasını ve hayırlar getirmesini diliyorum.

Prof. Dr. Şaban Ali Düzgün
Editör